

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu Mgr. Aleny Bohunickej, PhD. *Metaforika činnostného aspektu jazyka*.

Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014.123 s. ISBN 978-80-223-3694-9.

Mgr. Alena Bohunická, PhD., odborná asistentka na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, sa systematicky zaoberá otázkou metafory a metaforizácie textu už od vysokoškolského štúdia na FiF UK, kde roku 2004 obhájila diplomovú prácu na tému *Podoby metaforickej podobnosti*, roku 2009 doktorskú dizertačnú prácu *Variabilita podobnosti v metafore* a roku 2013 monografiu *Variety metafory*. Už v tejto publikácii sa etablovala koncepčnými i konkrétnymi postrehmi v slovenskom odbornom diskurze o metafore. Pritom nielenže rozširuje obzory modernej metaforológie u nás, ale zapája sa i do relevantných zahraničných konceptov o metafore. U autorky sa to prejavuje i tým, že metaforu netematizuje v rámci tradičného básnického, či umeleckého diskurzu, ako sa to neraz v našej jazykovednej a štylistickej tradícii zjednodušovalo, ale legitimizuje domovské právo metafory i v neformálnej dialogickej situácii, v politických debatách, vo filozofických úvahách, v odbornom diskurze i v terminologických sústavách. Poukazuje na zásadný (neuvedomovaný i vedomý) fakt, ktorý sa poodhalil až po jazykovom obrate, že metafora v komunikačnej realite existuje v najrozmanitejších podobách. Vo svojej prvej monografickej práci zameriava sa na funkčnú rozmanitosť metafory, varabilnosť podobnosti v metafore a podoby metafory v rozličných diskurzoch (hlavne v politickom a reklamnom diskurze).

Mgr. Alena Bohunická, PhD. sa v habilitačnej práci pri výklade, interpretácii a bližšom vysvetľovaní metaforiky v jazyku a jazyka zamerala hlavne na dva jej rozmery: na inštrumentálnu metaforiku a jej jazykovú, kultúrnu a sociálnu prospešnosť, resp. metaforiku spätú s utilitárnym spôsobom zobrazovania jazyka. Jej výklad je v mnohom objavný, v slovenskej jazykovede a v okolitých krajinách nový, konzistentný, argumentačne presvedčivý. Autorku charakterizuje v predloženej habilitačnej práci *Metaforika činnostného aspektu jazyka* hlboké teoretické pozadie a interpretačná pohotovosť, invencia a koncíznosť. Pri výklade uvedených dvoch aspektov alebo smerov činnostnej metaforiky A. Bohunická sa opiera

o skúsenosti a poznatky lingvistických koncepcií jazyka a komunikácie (pražský funkčný koncept jazyka, pragmatickú teóriu rečových aktov a pod.) a o spôsoby jazykového stvárnenia a komunikácie v iných vedných odboroch (sociologické teórie jazykového trhu a pod.), so zameraním na konceptuálny obraz o jazyku, ktorý sa v rámci nich vytvára. Pozoruhodná je pritom aj citačná šírka komentovaných a citovaných autorov, nielen z lingvistického diskurzu (H. Arendtová, J. L. Austin, J. Bartmiński, H. Blumenberg, P. Bourdieu, D. Cristal, S. Čmejrková, J. Dolník, H.G. Gadamer, H.P. Grice, W. Von Humboldt, B. Indurkya, R. Jakobson, J. Kořenský, V. Krupa, G. Lakoff atď. atď.).

Autorka vo svojej práci konštatuje, že je metafora často spúšťačom nových teórií. S tým možno len súhlasiť, lebo je to realita vedeckých poznatkov našej doby. A nebudeme ďaleko od pravdy, ak povieme, že i habilitantka sa aktívne zapojila to tohto „výrobného“ procesu. V predkladanom koncepte „lingvistického inštrumentalizmu“ (termín A.B.) kategorizuje najmä dva typy metafor, zjavné a tacitné metafory (autorkin termín pre konvencionalizované metaforické výrazy). Pritom však pri detailnom rozboře segmentu činnostnej lingvistiky týkajúcej sa konceptu slovesa *robiť* v slovenčine odhaľuje celý reťazec metafor : napr. vyčlenila metaforu nástrojovú, inštrumentálnu, potrubnú (podľa M. J. Reddyho), konceptuálnu, mŕtvu, skrytú, otvorenú, Platónovu metaforu jazyka, Saussurovu metaforu jazykových hodnôt, paradigmatickú, metaforu jazykových výnosov atď.

Textová výstavba knihy A. Bohunickej nesie pečať metaforickej stratégie už v názve vstupnej kapitoly *Ako niečo robiť slovami...a zarobiť (poznámky k lingvistickému inštrumentalizmu)*. Alúzia na známe Austinovo dielo *Ako niečo robiť slovami* je tu transparentná, autorke však poslúžila na vyjadrenie interpretačného rámca, v ktorom sa pohybuje pri analýze metaforiky činnostného aspektu jazyka. V predloženej habilitačnej práci A. Bohunickej interpretačným jadrom je výraz *niekto robí niečo prostredníctvom niečoho za istým účelom a s nejakým výsledkom*. Autorka to zhrnula takto: „*Niekým*“ je priamo hovoriaci alebo iný jazykový subjekt, ktorý vytvára podmienky používania jazyka. V rámci dimenzie „*robiť*“ sa dá ako špecifický vyčleniť scenár vyvierajúci zo skúsenosti so zhotovovaním predmetného sveta prostredníctvom nástrojov. Tento podnecuje zameranosť pozornosti na účely a podobu jazyka ako nástroja, s ktorým subjekt viac či menej zručne „operuje“ v komunikácii. Na výsledok jazykovej činnosti môžeme nazerať ako na hodnotu vyvierajúcu z „*ekonomickej*“ zaangažovanosti (metaforicky i doslovne) človeka vo svojich aktivitách, aj tých jazykových. Tak

prináša aj použitie jazykových prostriedkov alebo výber jazyka pomyselný zisk či metaforickú stratu, podmienenú príjemcom ako sociálne ukotveným oceňovateľom jazykových produktov.“ (s. 107-108)

Aby však autorka dospela k takémuto priam lapidárnemu záveru, musela absolvovať intelektuálne vyčerpávajúcu cestu jazykovedca dvadsiateho prvého storočia, ktorú odokryla v kapitolách Zjavnosť a tacitnosť metafory, Jazykový subjekt a jeho nástroj a Jazykový subjekt a jeho kapitál.

Autorka neraz zavádza do metajazykovej praxe nové, výstižnejšie (metaforizované) pojmy a termíny, ktoré presnejšie pomenúvajú mimojazykovú realitu, než tiež nové, alebo i tradičnejšie, už existujúce. Napríklad pri výklade mechanizmov jazykových výnosov navrhuje termín *sociálna štylistika* (inšpirovaná spôsobom uvažovania P. Bourdieua) miesto termínu D. Slančovej *socioštylistika*. Termín *socioštylistika* sa vzťahuje na sociálne podmienky produkcie textu. Alenu Bohunicú v rámci sociálnej štylistiky zaujíma predovšetkým sociálne „zaujatá“ percepcia príznakových prostriedkov. Vysvetľuje to na pozadí politickej komunikácie a politického diskurzu, keď prostriedok s istou štylistickou hodnotou nadobúda v kontexte, na konkrétnom „trhu“, napríklad ako autorka uvádza, v konkrétnej predvolebnej diskusii a istom sociokultúrnom kontexte, sociálne relevantnú štylistickú hodnotu (presvedčivý, dôveryhodný, podozrivý...), ktorú prideliťujeme aj hovoriacemu, ktorý sa jazykovo angažuje v záujme premeny jazykovej investície na sociálne benefity (uznanie, rešpekt, sympatie...). Medzi také výstižné nové pojmy, okrem iného, patrí aj *jazykový dizajn*, reprezentujúci v Austinovej sentencii komponent *Ako*, resp. vo výberovej koncepcii štýlu a používania jazyka – výber prostriedkov, stvárnenia a jazykovej prezentácie myšlienkových pochodov.

Monografia *Metaforika činnostného aspektu jazyka* sa vyznačuje precíznou argumentáciou, vychádza z deduktívneho princípu výkladu (preto by názornosti textu neuškodili v niektorých pasážach i ďalšie doklady) a nominuje autorku medzi rozhladených a vnímavých autorov. Habilitačná práca predstavuje podnetné čítanie i vďaka tomu, že aktualizuje rôzne koncepty inštrumentálnej metafory jazyka ako nástroja (jazykovedný, spoločenskovedný, sociálny, filozofický). Pritom odhaľuje nové vzťahy a interpretačné potencie, doposiaľ nepoznané, alebo nepovšimnuté v (slovenskom) jazyku. Emergentný rozmer metaforizácie posudzovaného textu Mgr. Aleny Bohunickej, PhD. zaujme najmä jazykovedca, ale i odborníkov iných antropocentrických a humanitných vied. Preto by sme habilitantke radi položili otázku

o rozsahu platnosti metafory jazyka ako kapitálu, či jazykového trhu (1. v slovenskej jazykovej situácii, v europocentrickom diskurze a vo svetových reláciách, 2. v spoločenskej, kultúrnej a jazykovej vývinovej perspektíve). Habilitantka s bohatými skúsenosťami i vo francúzštine sa evidentne dala v tomto smere inšpirovať hlavne prácami Pierra Bourdieua z osemdesiatych rokov. Zrejme sa voľbou týchto inšpiračných zdrojov prejavil i jej talent pre pocit chvíle, lebo paralelne so vznikom habilitačnej práce vyšiel český preklad základného diela tohto autora (Co se chce říct mluvením. Ekonomie jazykové směny. Praha: Karolinum 2014), čo samozrejme autorka už nemohla začleniť do monografie. V tomto kontexte by preto bolo zaujímavé počuť habilitantkine názory na metaforiku činnostného aspektu jazyka, konkrétne aj slovenského, i z aspektu ekolingvistiky a noosféry.

Záver. Pre nesporný vedecký prínos, metodologické a invenčné postupy a po úspešnej obhajobe odporúčam Vedeckej rade FiF UK, aby udelila Mgr. Alene Bohunickej, PhD. titul d o c e n t k a v odbore: *slovenský jazyk a literatúra*.

V Bratislave 5.2. 2015

Prof. PhDr. Miroslav Dudok, DrSc.
Katedra slovanských filológií FiF UK